

Retrat de Junichirō Tanizaki

Carles Montpart Tura

Tot i que el nombre d'autors japonesos traduïts al català continua sent força limitat —segons afirma el catalanòfil Ko Tazawa— sovint apareixen en el nostre panorama literari algunes novetats que ens poden introduir en l'obra d'algun escriptor que desconexíem. Pot ser el cas, per exemple, de Junichirō Tanizaki, del qual s'ha publicat recentment a la nova col·lecció Petits Plaers, de l'editorial Viena, la novel·la Retrat de Shunkin. Aprofitem l'avinentsa, doncs, per donar notícia d'alguns aspectes biogràfics d'aquest autor i per repassar breument la seva obra publicada en la nostra llengua.

Un autor entre Orient i Occident

Junichirō Tanizaki (Tòquio, 1886 – Yugawara, 1965) va néixer al si d'una família benestant de tradició comerciant. Malgrat això, va haver de passar la infantesa en unes condicions econòmiques difícils perquè el seu pare va fracassar en els negocis, especialment a partir de la mort de l'avi. Quan tenia vuit anys, i després d'un terratrèmol que va enderrocar la casa on vivia, tota la família es va haver de traslladar a un barri més modest de la ciutat. L'any 1908 Tanizaki es va inscriure al departament de literatura de la Universitat de Tòquio, però no va poder acabar els estudis perquè no podia pagar les matrícules.

En aquests primers anys universitaris, Tanizaki comença a publicar en premsa, tant articles com relats i petits assajos. Arran de l'èxit del conte *Tatutge* (1910) s'inicia el seu reconeixement com a narrador prometedori, tot i que des del punt de vista personal l'autor, que va créixer en un Japó que es trobava immers en un procés de modernització i occidentalització

accelerat, duia una vida bastant llibertina, freqüentant cases de geishes, i es mostrava fascinat per la cultura occidental, especialment per la literatura, la música, el cinema o l'estil de vestir que venien d'Europa i dels Estats Units. Segons ens explica Albert Nolla, un dels seus traductors al català, a l'*Epíleg* de l'assaig *Elogi de l'ombra*, en els seus primers textos Tanizaki explorava temes com l'erotisme i el valor de l'art inspirant-se en autors com Baudelaire, Poe o Wilde, i reflectia l'ambient cosmopolita que

Albert Nolla

es vivia a Tòquio entre 1910 i 1920.

L'any 1915, amb vint-i-nou anys, Junichirō Tanizaki es va casar amb una geisha anomenada Chiyo. Tot i que hi va tenir un fill, el matrimoni no anava bé perquè l'escriptor de qui estava enamorat era de Hatsu, germana de Chiyo i també geisha, a l'amor de la qual no podia aspirar perquè ja era la protegida d'un altre home. Va començar aleshores un període d'una gran inestabilitat emocional que va comprendre

des dels maltractes cap a Chiyo fins a proposar a un altre escriptor japonès amic seu, Haruo Sato, que s'amistancés amb la seva dona. Mentre va durar aquesta mena de "cessió", que Chiyo acceptava perquè es trobava més ben tractada, Tanizaki es dedicava a la criança de Seiko, la germana petita de Chiyo, una noia d'una gran bellesa exòtica —que li recordava Hatsu— i que l'autor volia convertir en la seva dona ideal. Finalment, Tanizaki va trencar el pacte amb Haruo Sato, es va divorciar de Chiyo i es va casar amb una jove editora. Malgrat això, l'escriptor va seguir mantenint relacions sentimentals fora del matrimoni.

El "retorn" al Japó

Un altre gran terratrèmol, en aquest cas el de l'any 1923, va fer que Junichirō Tanizaki tornés a perdre la casa i s'hagués de traslladar de nou. En aquesta ocasió es va instal·lar a la regió de Kansai —en el triangle format per les ciutats de Kyoto, Osaka

i Nara— un lloc on els costums tradicionals japonesos s'havien conservat molt més que no pas a Tòquio. Aquesta circumstància va fer —com ens explica Albert Nolla a l'*Epíleg* esmentat— que Tanizaki "es comencés a interessar per la cultura i les arts del seu país, amb les quals fins llavors no havia tingut sinó un contacte tangencial" (p. 92). Aquesta descoberta marcarà una inflexió important en la seva producció literària, una obra que comprèn un centenar de novel·les, curtes i llargues, una vintena d'obres de teatre i nombrosos assajos. Segons ens reporta Ko Tazawa al pròleg de la seva traducció de la *Història de Shunkin*, l'autor japonès és l'únic que té l'honor de ser designat amb l'adjectiu Gran Tanizaki, "cosa que il·lustra molt bé la seva posició dins la literatura japonesa" (p. 13). Tanizaki va ser candidat al Premi Nobel diverses vegades entre els anys 1958 i 1964, i aquest darrer any va ser el primer escriptor japonès que va ser escollit

membre honorífic per l'Acadèmia Nord-americana de les Arts i les Lletres. Tanizaki va morir d'un atac de cor l'any 1965, quan tenia setanta-nou anys.

Ressons autobiogràfics

Més enllà dels primers textos que ja hem esmentat, que incloïen relats, novel·les i guions cinematogràfics, el descobriment de la literatura i la cultura tradicional japonesa va fer que Tanizaki traduís fins a tres vegades al japonès modern la novel·la clàssica del segle XI *La història de Gengi*, de l'escriptora cortesana Murasaki Shikibu, i que a partir d'aquest moment la seva producció literària reflectís el conflicte que s'havia instal·lat en una societat que s'occidentalitzava molt ràpidament però que al mateix temps sofria una pèrdua dels seus més preuats valors tradicionals.

A la novel·la *N'hi ha que prefereixen les ortigues* (1928-29), per exemple, el protagonista pateix una crisi personal i matrimonial quan descobreix la bellesa del Japó antic gràcies al seu sogre, segons ens explica Albert Nolla. En una línia semblant tenim la novel·la *El tallador de canyes* (Viena Edicions, 2015), una obra publicada l'any 1932 inspirada en una peça del teatre musical clàssic japonès Nō i que podem llegir en català gràcies a l'acurada traducció del ja esmentat Albert Nolla, responsable de gairebé totes les traduccions al català de Junichirō Tanizaki. En aquest cas, un desconegut apareix com una ombra entre les canyes en una nit de lluna plena i relata els fets d'una estranya història amorosa: un triangle format per un home que s'enamora d'una vídua jove, però que es casa amb la seva germana petita per tal de mantenir-se a prop de la dona

que l'ha fascinat. Una història on podem trobar clars ressons de la biografia de l'autor.

El personatge que escolta el relat ens diu el següent: "*Suposo que tothom sent nostàlgia del passat. Però ara que m'acosto a la cinquantena i em sento cada cop més feble, la tristesa que comporta la tardor m'assalta amb una intensitat que no m'hauria imaginat mai de més jove; a vegades, només de veure les fulles de maranta estremeint-se al vent, m'aclapara una angoixa de la qual m'és impossible desempallegar-me; i, especialment en nits com aquella i en llocs com aquell, em commou la brevetat de la frèvola vida humana, que s'esvaeix sense deixar cap rastre, i m'enyoro encara més del món plaent del passat*" (p. 31). Unes reflexions que Tanizaki sens dubte subscribia. L'any 1951 el director Kenji Mizoguchi va fer una versió cinematogràfica d'aquesta novel·la que es donà a conèixer amb el títol de *Miss Oyu*.

Un assaig que esdevé un clàssic

El 1933, l'any següent a la publicació de *El tallador de canyes*, Tanizaki publica dues de les seves obres més conegudes internacionalment. D'una banda, l'assaig *Elogi de l'ombra* (Angle Editorial, 2006, col·lecció "El Far" / 2017, col·lecció "Angle 25") i de l'altra la famosa *Història de Shunkin* (Lapslàtzuli Editorial, 2017) en traducció de Ko Tazawa i Joaquim Pijoan, recentment reeditada amb el títol de *Retrat de Shunkin* (Viena Edicions, 2019), en traducció d'Albert Nolla.

Pel que fa a *Elogi de l'ombra*, és molt útil i il·lustrador l'*Epíleg* d'Albert Nolla, que també n'és el traductor, titulat "Un best-seller a Occident sobre l'estètica de l'Orient", si volem fer-ne una lectura que vagi més enllà d'una aproximació superficial a la diferència que Tanizaki explica que hi ha entre la concepció de la lluminositat i de les ombres entre Orient i Occident. A part, per exemple, de considerar-lo un tractat d'estètica japonesa, un manifest literari o una declaració de gustos personals, també es tracta d'un text que s'ha de llegir com un "assaig a la japonesa" en el sentit que pot incloure elements de ficció i que està impregnat de la visió subjectiva de l'autor. Unes característiques que el lector japonès està avesat a trobar en aquest gènere, més enllà dels arguments sòlids i documentats que podríem esperar en un text occidental sobre el mateix tema.

Hi ha també la possibilitat, diu l'autor de l'*Epíleg*, de fer-ne una lectura política, si tenim en compte que a principis de la dècada del 1930 el Japó havia adoptat una concepció militarista i expansionista a la qual Junichirō

Tanizaki respondria amb un assaig que demana i elogia un cert replegament en el món domèstic que representa el concepte de l'ombra. En paraules de Nolla: *"El que en el fons fa Tanizaki és recórrer a l'estètica per entonar un plany nostàlgic per un món que està a punt de quedar soterrat per la modernització, però també bastir un discurs polític que li serveixi per expressar el desassossec identitari que experimentaven la majoria dels seus contemporanis"* (p. 99).

Finalment, també es pot llegir *Elogi de l'ombra*, o almenys alguns dels seus fragments, en clau irònica i autoparòdica: *"Tanmateix, la posició de Tanizaki no és tan unívoca i, gràcies al seu tarannà murri i juganer, sap treure transcendència al que escriu i subvertir el mateix discurs nacionalista des de dins. És segurament en aquesta línia que cal llegir alguns passatges sorprenents, com ara la divertida dissertació sobre els dentistes i l'instrumental mèdic massa llampant, o la famosa lloança dedicada als lavabos japonesos i al plaer gairebé místic que s'hi pot assaborir"* (P. 101).

Unes inquietants històries d'amor

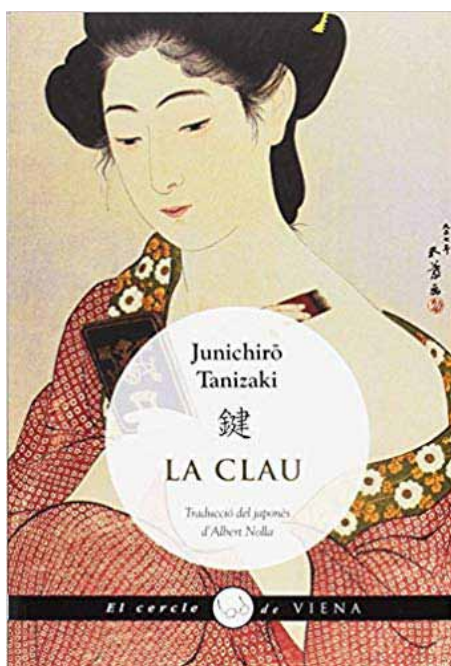
Per Ko Tazawa, editor i primer traductor al català d'aquesta novel·la, *Història de Shunkin* "és sens dubte una de les obres més reeixides de Tanizaki, escrita durant la millor etapa de la seva activitat creativa" (pròleg "Sobre l'autor i la seva literatura", p. 19). I les raons que en dona són aquestes: *"El secret del seu gran èxit és que podem trobar-hi les principals característiques de la seva literatura d'una forma ben concentrada i ben equilibrada: el culte a la bellesa femenina, la superioritat indiscutible de la dona sobre l'home, el plaer buscat en la servitud de l'home envers la dona, l'actitud sàdica de la protagonista, el fetixisme dels peus femenins, l'esteticisme subtil referent a la cultura tradicional del Japó..."* (p. 19).

La novel·la és, efectivament una immillorable porta d'entrada a la literatura de Junichirō Tanizaki, no en va és l'única obra seva que compta amb dues traduccions al català. La història ens explica la vida de Shunkin, una nena rica i malcriada que es queda cega quan té nou anys. Com a reacció a aquesta nova situació, es torna encara més capritxosa i només permet que la serveixi un criat, en Sasuke, el qual es desvia per complaure-la. Shunkin, que esdevé una virtuosa del shamisen, un instrument japonès de corda, de la família del *llaüt*, anirà bastint una despòtica relació de dominació — sovint ratllant el sadisme — amb els que l'envolten, especialment amb Sasuke, que acabarà desembocant en un final força sorprenent. Shunkin, molt aficionada als ocells, especialment als rossinyols i a les aloses, en un moment determinat

etziba als seus alumnes de shamisen aquests mots: *"Sou humans, però no arribeu a l'alçada dels ocells"* (p. 85). *Història de Shunkin* va ser una obra molt ben acollida pel públic, fins al punt que entre 1935 i 2008 se'n van fer sis pel·lícules, es va adaptar al teatre moltes vegades i fins i tot se'n va fer una òpera.

L'any 1956, quan Tanizaki ja era un dels autors més reconeguts de la literatura japonesa, va provocar una gran polèmica amb la publicació de la novel·la *La clau* (Viena Edicions, 2018, traducció d'Albert Nolla), una obra d'un contingut massa explícitament sexual per a la societat nipona tradicional. La història, considerada un clàssic sobre l'erotisme, relata la tortuosa relació amorosa entre un respectable professor universitari que ha passat de la cinquantena i la seva dona, la bella Ikuko. Davant del fet que el marit s'adona que és incapaç de satisfer l'insaciable desig eròtic d'Ikuko, que d'altra banda es mostra com una dona

molt tradicional en les pràctiques sexuals, decideix donar un tomb en el diari íntim que escrivia des de feia anys, i començar a relatar una sèrie de fantasies amb la intenció que Ikuko les llegeixi d'amagat. La dona, al seu torn, comença també a escriure un diari amb la pretensió que el marit també el llegeixi en secret. S'entaula doncs, un refinat i complex joc d'erotisme on el voyeurisme, la gelosia i l'exhibicionisme i tenen un paper molt destacat. L'amant d'Ikuko, Kimura i l'enigmàtic rol de la filla del matrimoni, Toshiko, acaben de conformar una trama que absorbeix el lector fins a abocar-lo, com és habitual en Tanizaki, a un final d'una certa truculència.

2011), *Naomi* (Siruela, 2011), *Las hermanas Makioka* (DeBolsillo, 2014) i *El diario de un viejo loco* (Siruela, 2014).

A part de les obres comentades fins aquí, també tenim en català el relat *El club dels sibarites* (Viena, 2019, traducció d'Albert Nolla), una història escrita per Tanizaki l'any 1919 sobre la passió, el consum i la recerca del plaer. En castellà hi ha disponibles altres obres de Tanizaki, no traduïdes fins ara a la llengua catalana, com *Hay quien prefiere las ortigas* (Seix-Barral, 1963), *Arenas movedizas* (Siruela, 2010), *El cuento de un hombre ciego* (Siruela, 2010), *Tatuaje* (Rey Lear,

tot música
produccions